

S.P. Mironova. – K., 2007. – 36 s. **3. Nakaz** Ministerstva osviti i nauki Ukraini N 90 vid 01.02.2018r. " Pro vnesennya zmin do nakazu Ministerstva osviti i nauki Ukraini vyd 06 grudnya 2010 roku N 1205". 4. Nakaz Ministerstva osviti i nauki Ukraini N 609 vid 08 chervnya 2018 roku "Pro zatverdzhennya Primirnogo polozhennya pro komandu psihologo-pedagogichnogo suprovodu ditini z osoblivimi osvithimi potrebami v zakladi zagalnoyi serednoyi ta doshkilnoyi osviti". **5. Postanova** Kabinetu Ministriv Ukraini vid 15 serpnia 2011 r. N 872 "Poryadok organizatsiyi inklyuzivnogo navchannya u zagalnoosvitnih navchalnih zakladah" (iz zminami, vnesenimi zgidno z Postanovoyu KM N 588 vid 09.08.2017r.)

Received 21.10.2018

Accepted 19.11.2018

УДК: 373.29-056.34

DOI: 10.32626 / 2413-2578.2018-12.72-86

О. Д. Гладун

gladunolga2@gmail.com

ГОТОВНІСТЬ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ ДО НАВЧАННЯ В ШКОЛІ

Відомості про автора: Гладун Ольга Дмитрівна – вчитель-дефектолог (тифлопедагог, олігофренопедагог) закладу дошкільної освіти № 106 м. Львова. Напрямок практичної педагогічної роботи: корекція розвитку дітей з порушеннями зору і дітей із затримкою психічного розвитку.

Contact: Gladun Olha – speech pathologist (teacher of the blind, special educational teacher (oligophrenic) of nursery school № 106, Lviv. The direction of practical pedagogic work: the correction of a development of children with vision impairments and children with the delay of a psychological development.

Гладун О. Д. **Готовність дітей із затримкою психічного розвитку до навчання в школі.** У статті розглянуто питання діагностики готовності дітей із затримкою психічного розвитку до навчання в початкових класах загальноосвітніх шкіл. Згідно Концепції «Нової української школи», діти із затримкою психічного розвитку навчаються в загальноосвітніх школах. Психолого-педагогічне

обстеження готовності до школи дітей із затримкою психічного розвитку свідчить про подальше функціональне визрівання і продовження формування вищих психічних процесів та емоційно-вольової сфери в період навчання в школі. Так як діти із затримкою психічного розвитку і їх однолітки з рівнем інтелекту на нижній межі норми можуть потрапити до групи учнів з труднощами в навчанні, то особливого значення набуває адаптація і модифікація програм і методик навчання з врахуванням особливостей психофізичного розвитку дітей. Стаття містить практичні поради щодо оптимізації навчально-виховного процесу дітей із затримкою психічного розвитку в початковій загальноосвітній школі.

Ключові слова: діти із затримкою психічного розвитку, готовність до навчання в школі, особливості психофізичного розвитку, діти з труднощами в навчальній діяльності, адаптація і модифікація програм і методик навчання, диференціація та індивідуалізація навчального процесу.

Гладун О. Д. Готовность детей с задержкой психического развития к обучению в школе. В статье рассмотрен вопрос диагностики готовности детей с задержкой психического развития к обучению в начальных классах общеобразовательной школы. Согласно с Концепцией «Новой украинской школы» дети с задержкой психического развития обучаются в общеобразовательных школах. Психолого-педагогическое обследование готовности к школе детей с задержкой психического развития свидетельствует о дальнейшем функциональном вызревании и продолжении формирования высших психических процессов, эмоционально-волевой сферы в период обучения в школе. В виду того, что дети с задержкой психического развития и их одноклассники с уровнем интеллекта на нижней границе нормы могут попасть в группу учеников с трудностями в обучении, особое значение приобретает адаптация и модификация программ и методик обучения с учетом особенностей психофизического развития детей. Статья содержит практические советы относительно оптимизации учебно-воспитательного процесса детей с задержкой психического развития в начальной общеобразовательной школе.

Ключевые слова: дети с задержкой психического развития, готовность к обучению в школе, особенности психофизического развития, дети с трудностями в учебной деятельности, адаптация и модификация программ и методик обучения, дифференциация и индивидуализация учебного процесса.

Gladun Olha. Readiness of children of the senior pre-school age with the delay of a psychological development to studying at school. The questions of diagnostics of the readiness of children with the delay of a psychological development to studying in primary classes of general - education schools have been considered in the article. According to the concept of «The new Ukrainian school» children with the delay of a

psychological development study at general - education schools therefore the problem of searching and introduction of methods and techniques of the revitalization of cognitive activity for children with the delay of a psychological development is still relevant.

The level of a readiness to school has been investigated of children with the delay of a psychological development who leave compensatory and preschool groups with an intelligence level that is below average of an age group in the special nursery school №106.

The methodologies by Alfred Binet -Théodore Simon (variant of Thermen) have been applied for the diagnostics: «What is missing in the pictures?» by Nemov R.S.; proofreading test (B.Byrdon), the form «Leaves and houses» ; «The house » by Hutkina N.I. [4]; «Remember these 10 words» and «Pictures» by Kotsiubanska N.I. [3, p. 19, 20]; «Steps» by Schur V.H. [4, p. 28-30]; «Two houses» [4, p. 36-38]; Tales of Dr. Louise Duss «Fear», «News», «A bad dream» [4].

Analysis of the research findings has shown that: level of intelligence is way behind age ration within 2 months and 1 year 8 months; level of perception development is very low; level of productivity and attention stability is very low;

- level of verbal memory is low in 50% of children; the average level of visual memory dominates that has a tendency to raising level on condition of mistakes and revisions analysis; arbitrariness on an average level in 50% sample of children the other part is at the low level; high self-esteem dominates; cases of anxiety, stress and fear attacks are very individual and happen rarely which are connected with family upbringing; 62,5% of children have the highest social status in the group of peers in a sample.

Therefore studying methodologies at primary school ought to stimulate perception, attention , speaking , thinking; develop both visual memory and echoic memory; inadequate formation of psychological processes and vulnerability of an emotional children sphere who have the delay of psychological development which reminds pre-school age by its characteristics should be taken into account.

The article contains practical advice about the optimization of an educational and pedagogical process of children with the delay of a psychological development in primary general - education school including the conducting of special preparational work; the correct selection and dosing of the educational material; individualization of pedagogic work with children; usage of the game forms studying and practical pedagogic methods and approaches; raising of a motivation and self-control and others.

Key words: children with the delay of a psychological development, readiness to studying at school, specificities of developmental needs, children with difficulties in studying activity, adaptation and modification of studying programmes and methodologies, differentiation and individualization of a learning process.

Постановка проблеми. Актуальність проблеми готовності до навчання в школі дітей з особливими освітніми потребами в останні роки значно зросла. Увага до питань готовності до навчання дітей із затримкою психічного розвитку обумовлена повним переходом до їх навчання в масових загальноосвітніх школах. За характером поведінки, особливостями пізнавальної діяльності молодші школярі із затримкою психічного розвитку значно відрізняються від однолітків. Якими мають бути вимоги до особливого молодшого школяра, щоб не допустити зниження успішності на початкових етапах навчання в умовах загальноосвітньої школи?

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження з проблеми шкільної неуспішності проводилися фахівцями різного профілю: психологами (З. Калмикова, І. Коробейников, Н. Менчинська, Н. Мурачковський, Н. Слободяник); педагогами (Ю. Бабанський, Б. Єсіпов, Л. Занков); корекційними педагогами і фізіологами спільно з психологами та клініцистами (К. Лебединська, В. Лубовский, Н. Нікашина, С. Шевченко). Ці вчені виявили серед невстигаючих школярів особливу категорію – дітей із затримкою психічного розвитку. Ґрунтовне вивчення особливостей розвитку, навчання і виховання дітей із затримкою психічного розвитку проводили Б. Ананьєв, В. Давидов, С. Рубінштейн, І. Якіманська, Т. Власова, М. Певзнер, Т. Сак, У. Ульєнкова, Н. Ципіна та ін. І досі актуальною залишається проблема пошуку та впровадження методів і прийомів активізації пізнавальної діяльності дітей із затримкою психічного розвитку.

Модернізація змісту освіти шляхом запровадження інклюзивного та інтегрованого навчання відкрила доступ учням з особливими освітніми потребами до масових шкіл. Концепція «Нової української школи» має бути повністю реалізована до 2019 року. Діти із затримкою психічного розвитку навчаються в загальноосвітніх школах на основі постанови КМУ від 26 жовтня 2016 року № 753 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 23 квітня 2003 року № 585» (пункт 3 і 4), де говориться: «Припинити набір учнів до підготовчих та перших класів спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів) для дітей із затримкою психічного розвитку з 1 вересня 2017 р., забезпечивши умови для навчання дітей із затримкою психічного розвитку в спеціальних або інклюзивних класах загальноосвітніх навчальних закладів». Наказ МОН України № 831, від 01.08.2018 р., «про затвердження Порядку зарахування осіб з особливими освітніми потребами до спеціальних закладів освіти, їх відрахування, переведення до іншого закладу освіти» затверджує, що «особи з особливими освітніми потребами до спеціальних закладів середньої освіти для дітей із затримкою психічного розвитку не зараховуються».

Для того, щоб діти із затримкою психічного розвитку не потрапили в категорію дітей зі стійкими труднощами в навчанні слід

надати їм відповідну психолого-педагогічну підтримку, забезпечити диференційоване викладання навчальних дисциплін та індивідуальний підхід.

Мета статті: проаналізувати стан психічних процесів майбутнього школяра із затримкою психічного розвитку, дати прогноз динаміки розвитку в контексті шкільного навчання. Довести необхідність адаптації методик викладання в початкових класах до особливих освітніх потреб учнів із затримкою психічного розвитку. Наголосити на залученні батьків до командної роботи, особливо в питаннях корекції самооцінки, тривожності, страхів, формуванні соціальних якостей особистості школяра з особливими освітніми потребами.

Виклад основного матеріалу. Вченими, лікарями, психологами доведено, що діти із затримкою психічного розвитку за умов стійкої неуспішності не знаходять гідного місця в соціальних умовах школи. Знаючи прояви затримки психічного розвитку дітей, своєчасно здійснюючи корекцію, починаючи з раннього та дошкільного віку, можна сформувати загальні здібності до навчання у таких дітей в умовах загальноосвітньої школи.

Затримка психічного розвитку – це таке порушення нормального темпу психічного розвитку, при якому дитина, яка досягла шкільного віку, продовжує залишатися в колі дошкільних, ігрових інтересів. Поняття «затримка» підкреслює невідповідність рівня розвитку з віком і, разом з тим, тимчасовий характер відставання, яке долається за умови якомога раніше створених адекватних умов для всебічного розвитку дітей даної категорії. До числа дітей із затримкою психічного розвитку відносяться такі, у яких при потенційно збережених можливостях інтелектуального розвитку зазначається: низький рівень пізнавальної активності; незрілість мотивації до навчальної діяльності; знижена здатність до прийому і переробки інформації; обмежені, фрагментарні уявлення про навколишній світ; недостатня сформованість мисленневих операцій; відставання в мовленнєвому розвитку при збереженні аналізаторів, необхідних для сприятливого формування мовлення та ін.

Діти із затримкою психічного розвитку становлять багаточисельну групу дітей з особливими освітніми потребами. У частини дітей затримка психічного розвитку долається в умовах звичайної школи, проте, вони потребують спеціально організованого навчання, відповідно до причин затримки психічного розвитку, особливостей пізнавальної діяльності, емоційно-вольової сфери та поведінки. Причинами затримки психічного розвитку дітей у більшості випадків є: мінімальні органічні ушкодження або функціональна недостатність центральної нервової системи; хронічні соматичні захворювання, перенесені в ранньому дитинстві; тривала соціально-культурна депривація; церебро-астенічні стани, а також ускладнений (з ознаками органічної

недостатності) психофізичний і психічний інфантилізм. За особливостями пізнавальної діяльності, емоційно-вольової сфери і характеру поведінки молодші школярі із затримкою психічного розвитку значно відрізняються від однолітків і вимагають спеціальних підходів до їх навчання в школі.

Велике значення має старт шкільного навчання. Щоб він не травмував дитину і був успішним, вона має бути якомога краще до нього підготовленою. Дитина із затримкою психічного розвитку, як правило, розпочинає шкільне навчання в сім, а не в шість років. Разом з тим, слід усвідомлювати, що пізніший початок навчання буде успішним лише за умови, коли протягом раннього і дошкільного періодів життя з дитиною здійснювалася корекційно-розвивальна і підготовча до школи робота. Готовність до шкільного навчання передбачає сформованість знань і уявлень про навколишнє, пізнавальних і вольових процесів, навчальної мотивації. Діти із затримкою психічного розвитку потребують якісної підготовки до навчання в загальноосвітній школі, тому що рівень готовності дитини до навчання в школі тісно взаємопов'язаний з її успішним навчанням в початкових класах.

В закладі дошкільної освіти № 106 м. Львова, під час чергового обстеження рівня готовності до школи випускників групи компенсуючого типу для дітей із затримкою психічного розвитку та випускників дошкільної групи загального типу з рівнем інтелекту на нижній межі вікової норми, спробували порівняти їх результати.

Обстежувані діти досягли 6-7-річного віку, готувались до навчання в загальноосвітній школі. Показники розвитку більшості обстежуваних дітей ілюструють рівень готовності до навчальної діяльності дітей, які мають затримку психічного розвитку, обтяжену порушенням пізнавальної сфери, мовлення, загальної та дрібної моторики, емоційно-вольової сфери та отримують системне медичне лікування з приводу неврологічних захворювань.

Для діагностики застосували методики, які об'єктивно демонструють стан психофізичного розвитку дитини за показниками: рівень інтелектуального розвитку, рівень розвитку сприймання, уваги, пам'яті. Для вивчення емоційно-вольової сфери обрали методику для визначення самооцінки дитини і провели соціометричний тест для визначення місця кожної дитини в колективі однолітків, а також продіагностували рівень тривожності. Всі ці показники мають велике значення для успішної адаптації дитини в школі, для опанування навчальною діяльністю. Обстеження виявило з якими показниками особистісного розвитку діти із затримкою психічного розвитку і труднощами у навчальній діяльності переступлять поріг загальноосвітньої школи.

Розглянемо результати вивчення розумового розвитку дітей за тестом А. Біне – Т. Сімона (варіант Л. Термена) [4]. Ця методика дає

можливість вивчити розумовий розвиток дитини в порівнянні до її актуального віку на момент обстеження. Дані, отримані згідно тесту Біне-Сімона, свідчать, що всі обстежувані діти мали розбіжність між фактичним віком і віком, якому відповідає рівень їхнього інтелектуального розвитку, так як розвиток вищих психічних процесів у них відбувається із затримкою. Чим менший розрив між віковими показниками, тим швидше відбувається поступ в розвитку дитини. У тих, хто має обтяжений комплексом органічних порушень анамнез, але розбіжність «вікового і актуального інтелекту» не перевищує 2 роки, є хороший прогноз розвитку всіх сфер особистості, зокрема пізнавальної сфери. Затримка в межах 2-х років долається, за умови вчасно і правильно організованої педагогічної корекції. У дітей з рівнем інтелекту, що відповідає нижній межі вікової норми, які відвідували дошкільну групу загального типу, показники розумового розвитку за даним тестом практично не відрізнялись від показників дітей із затримкою психічного розвитку.

Наступна методика – діагностика сприймання за Немовим Р. С. «Чого не вистачає на цих малюнках?», спрямована на визначення рівня розвитку сприймання, як базового психічного процесу для успішного навчання в школі [4]. Бралось до уваги вміння дитини виділяти деталі цілого. Дослідження показало, що всі діти значно перевищили час виконання завдання. Діти важко орієнтувались в завданні, у всіх були труднощі в називанні пропущених деталей, пов'язані з порушеннями мовлення. Також, всі діти не могли самостійно виділити на малюнку слона відсутність бивнів. Їм була надана педагогічна допомога у вигляді демонстрації кольорового малюнка слона, на якому чітко видно основні деталі. Ця особливість в проведенні даного тесту показує низький рівень ерудованості дітей і підкреслює роль наочності у роботі з дітьми. Ще раз доведено необхідність подавати знання дітям, спираючись на чуттєву основу, розвивати полісенсорне сприймання і здійснювати педагогічне керівництво під час проведення обстежень, спостережень і дослідів. Згідно результатів даного тесту, у всіх досліджуваних виявлено дуже низький рівень розвитку сприймання. Позаяк сприймання є базою для розвитку всіх психічних процесів, тому в початковій школі потрібно враховувати специфічні особливості сприймання дітей із затримкою психічного розвитку.

Для тесту дослідження продуктивності і стійкості уваги – коректурна проба (Б. Бурдон), бланк «Листочки і будиночки», практично не існує вікових обмежень [4]. Результати коректурної проби у всіх дітей виявили дуже низький рівень продуктивності і стійкості уваги за показниками, що коливались в межах 0 – 1 балів. Всі значно перевищили час виконання завдання, особливо цей час перевищили діти з рівнем інтелекту, що відповідає нижній межі норми. Практично у всіх був виражений період впрацьованості (крива графіків на початку роботи

мала невеликий спуск). Крива працездатності у всіх обстежуваних дітей знижувалась в кінці роботи, що свідчить про стан швидкого виснаження уваги. Бланк «Листочки і будиночки» був підібраний вдало, так як, попри труднощі, всі діти утримували інтерес до завдання, помилок не допускали, довели розпочату справу до кінця самостійно.

Результат діагностики слухової вербальної пам'яті «Запам'ятай 10 слів» за Коцюбанською Н. І., показав, що з усієї вибірки дітей 25% не розуміли інструкцію тесту і завдання не виконали [3, с. 19]. Високий рівень у 16,7% дітей, середній – у 33,3% дітей, а низький – у 50% дітей. Рівень слухової вербальної пам'яті показав пряму залежність даних результатів від рівня складності порушень мовленнєвого розвитку обстежуваних дітей. Позитивним є те, що результати даного тесту не є однаковими. Багато показників свідчать про середній і, навіть, високий рівень розвитку слухової вербальної пам'яті, що вказує на збереженість пам'яті, як психічного процесу, і на її роль, як базового психічного процесу, в корекції порушень розвитку.

Результат діагностики короткочасної і довготривалої зорової пам'яті «Картинки» за Коцюбанською Н. І., також показав, що з усієї вибірки дітей 25% не зрозуміли інструкцію тесту і завдання не виконали [3, с. 20]. Високий рівень, відразу після перегляду 10 картинок, не виявив ніхто з досліджуваних, через 10 хв. – 33,3% дітей, а через 1 год. – 50% дітей. Середній рівень, відразу після перегляду, виявили 83,3% дітей, через 10 хв. – 33,3% дітей, а через 1 год. – 33,3% дітей. Низький рівень, відразу після перегляду, виявили 16,7% дітей, через 10 хв. – 33,3% дітей, а через 1 год. – 16,6% дітей. В інтерпретації до даного тесту показовим є те, що в порівнянні з попереднім тестом, зорова пам'ять є кращою, ніж слухова, в більшості дітей. Також прослідковується тенденція до покращення результативності запам'ятовування від багаторазового повторення і установки запам'ятати на тривалий час. Наочний матеріал запам'ятовувався дітям краще після аналізу допущених помилок, проведеного в ігровій формі (перегляд картинок згаданих і незгаданих). Очевидним є те, що порушення мовленнєвого розвитку і в цьому тесті вплинули на результати. Також важливою є подальша корекційна робота по формуванню уявлень про навколишній світ. Як мовлення, так і уявлення слід формувати в дитини з обов'язковим залученням батьків.

Тест діагностики довільної сфери «Будиночок» за Гуткіною Н. І. визначає багато показників, які є запорукою успішного навчання в школі [4]. Особливо показовим є вміння дотримуватись зразка. Результати виявили, що з усієї вибірки дітей 25% не зрозуміли інструкцію тесту і завдання не виконали. Середній рівень – у 50% досліджуваних, які виконали завдання, і низький рівень – у 50% дітей. Відповідно, високий рівень не показав ніхто. Помилки, допущені дітьми в даному тесті вказують на недосконалість просторового сприймання, несформованість

навички проведення ліній без відриву руки від письма. Неправильний захват і сильний натиск вказують на незрілість тонкої моторики руки у всіх обстежуваних дітей. Визначальним є факт, що всі діти виявили в цьому тесті вміння орієнтуватися на зразок, точно його копіювати, звіряти свої результати зі зразком. Сформованість довільної уваги в обстежуваних майбутніх школярів на середньому рівні. Діти, які не змогли виконати цей тест, бо сприймають об'єкт чи його зображення глобально, не виділяючи окремих деталей, вміють скласти розрізну предметну картинку з 4-х частин і назвати цей предмет. Тобто уявлення про цілісний образ предмета у них сформовані. А от працювати над завданнями, в яких треба оперувати в умі окремими деталями предмета, поки ще їм не вдається без педагогічної допомоги. Загалом результати свідчать про те, що високий рівень довільності психічних процесів випускникам дошкілля із затримкою психічного розвитку не властивий. Але на середньому рівні сформувані довільну увагу, просторове сприймання, сенсомоторну координацію, тонку моторику рук, вміння дотримуватись зразка – цілком реально до початку навчання в школі.

Так як самооцінка дитини є важливим показником для успішного розвитку особистості в цілому, для вміння долати труднощі під час вирішення завдань, то методика «Сходишки» Щура В. Г. широко використовується в діагностиці практичних психологів [4, с. 28-30]. Результати нашого дослідження самооцінки за цією методикою виявили наступне: випадків заниженої самооцінки серед дошкільників даної вибірки дітей немає. Тільки в деяких дітей емоційно-вольова сфера ще недостатньо зріла і виконати цей тест вони не змогли через нерозуміння завдання. Вони склали 25% дітей від усієї вибірки. Решта обстежуваних дітей розуміли і приймали завдання тесту, не діяли навмання. Це говорить про відносну зрілість емоційно-вольової сфери дітей із затримкою психічного розвитку і їх ефективний соціальний розвиток в умовах систематичної корекційно-розвивальної роботи. У 50% дітей від усієї вибірки діагностовано різні градації завищеної самооцінки. Це свідчить про наближення показників до рівня самооцінки, яка є характерною для дітей молодшого і середнього дошкільного віку. І хоча результати діагностики не виявили випадків заниженої самооцінки, проте адекватної самооцінки кількісно мало. Адекватною самооцінка є лише у 16,6% від усієї вибірки дітей, які виконали тест. Отже, адекватна самооцінка майбутніх школярів із затримкою психічного розвитку має сформуватись в умовах навчання в початковій школі.

Наявність страхів, тривожності, нав'язливих дитячих переживань, невисловленого занепокоєння неабияк впливають на успішність навчання дитини в школі. В нашому обстеженні результати проективної методики дослідження особистості дитини за казками доктора Луїзи Дюсс «Страх», «Новина», «Поганий сон» не виявили тенденції до страхів, тривожності, дитячих переживань, пов'язаних із суспільним

вихованням [4]. Дана проєктивна методика дослідження особистості дитини показала, що наявність страхів, тривожних станів і невисловлених дитячих переживань не є характерною рисою для дошкільників із затримкою психічного розвитку і труднощами в пізнавальній діяльності. Такі стани є індивідуальними для кожної дитини і залежать від сімейного виховання. Отже, роль батьків у формуванні особистості дитини підкреслено велика. Результат корекції особистості дитини залежить від роботи з батьками, від їх внеску в командному підході до розвитку всіх сфер особистості дитини.

Цікавим і доцільним є вивчення рівня спілкування дітей в колективі однолітків. Яке місце в групі чи класі займатиме дитина залежить від рівня її успішності. В умовах соціуму загальноосвітньої школи надто важливо, щоб дитина займала гідне місце в колективі, почувала себе повноправним членом учнівської спільноти. Моніторинг дитячого колективу за тестом «Два будиночки» виявив, що 62,5% дітей від усієї вибірки обстежуваних є «соціометричними зірками», 25% дітей – надають перевагу іграм і спілкуванню з постійним обмеженим колом друзів чи одним постійним другом, а 12,5% дітей – мають труднощі в партнерській грі [4, с. 36-38]. Соціометричний тест «Два будиночки» дітей з явними проблемами в спілкуванні серед дітей із затримкою психічного розвитку і труднощами в пізнавальній діяльності не виявив. Діти, які є випускниками дошкільця навіть входять в категорію «соціометричні зірки». Це є хорошим підґрунтям для успішної адаптації в шкільній спільноті. Інші діти також показали хороший соціометричний показник, вони не потрапили у категорію знехтуваних дітей чи дітей, яких не помічають.

В проведеному по 9 діагностичним методикам вивченні психофізичного розвитку дітей із затримкою психічного розвитку, які відвідували групу інтенсивної педагогічної корекції, а також дітей з встановленим рівнем інтелекту на нижній межі вікової норми, які відвідували дошкільню групу загального типу закладу дошкільної освіти № 106 м. Львова, виявлено деякі специфічні особливості їх готовності до школи. В діагностиці зверталась увага на рівень розвитку психічних процесів та емоційно-вольової сфери дітей із затримкою психофізичного розвитку і нижньою межею вікової норми, яким виповнилось 6-7 років, для того, щоб прослідкувати динаміку готовності до школи шести-, семирічної дитини з особливими освітніми потребами і труднощами в навчальній діяльності. Також, проводилось порівняння рівнів готовності до школи 7-річних дітей із затримкою психічного розвитку, з якими проводилась системна педагогічна корекція порушень розвитку, і 7-річних дітей з рівнем інтелекту на нижній межі вікової норми, з якими індивідуальна корекційна робота не проводилась.

Діагностика виявила, що показники розвитку дітей з нижньою межею норми практично не відрізняються від показників дітей із

затримкою психічного розвитку. І в одних, і в других дітей розвиток вищих психічних процесів відбувається із затримкою. Але, за умови корекції розвитку в дошкільлі, в дітей із затримкою психічного розвитку відбуваються позитивні прогресивні зміни, а діти з неблагополучної сім'ї могли б мати кращі успіхи, якби їхні батьки проявляли більше уваги власним дітям. Також, з аналізу проведених досліджень видно, що рівень розвитку вищих психічних процесів більшості дітей із затримкою психічного розвитку, які ідуть до школи, на середньому рівні. Прогноз їхньої успішності в шкільній навчальній діяльності оптимістичний. Порушення мовленнєвого розвитку негативно відображались на результатах усіх діагностичних методик. По рівню самооцінки і соціальному статусу в колективі діти готові влитись до шкільної спільноти. А от наявність страхів, тривожності та невисловлених дитячих переживань залежить від сімейного виховання і корегується тільки за умови участі батьків. Всі ці показники мають велике значення для успішної адаптації дитини в школі, для опанування навчальною діяльністю. Отже, згідно результатів проведеного дослідження у дітей старшого дошкільного віку із затримкою психічного розвитку і труднощами в навчанні:

- рівень розумового розвитку відстає від вікової норми в межах від 2 міс. до 1 р. 8 міс.;
- дуже низький рівень розвитку сприймання;
- дуже низький рівень продуктивності і стійкості уваги;
- в 50% дітей низький рівень вербальної пам'яті;
- переважає середній рівень розвитку зорової пам'яті, яка має тенденцію до підвищення рівня за умови аналізу помилок і повторення;
- довільність на середньому рівні в 50% вибірки дітей, а в 50% - на низькому;
- переважає завищена самооцінка;
- тільки поодинокі і дуже індивідуальні випадки страхів, тривожності і переживань, які мають витoki в сімейному вихованні;
- 62,5% дітей всієї вибірки мають найвищий соціальний статус в колективі однолітків.

Це вказує на те, що методики навчання в загальноосвітній початковій школі повинні стимулювати сприймання, увагу, мовлення, мислення. На перших етапах навчальної діяльності можна спиратись на зорову пам'ять. Слід враховувати недостатню сформованість довільності та вразливості емоційно-вольової сфери, яка за своїми характеристиками дуже нагадує дошкільний вік.

Висновки. Незважаючи на різноманітність причин, які обумовлюють затримку психічного розвитку, її прояви мають низку спільних, типологічних особливостей. Через це і навчальна діяльність школярів із порушеннями психофізичного розвитку має ряд особливостей.

Так як діти із затримкою психічного розвитку мають відставання і своєрідність розвитку мислительної діяльності, низьку мотивацію до виконання розумових завдань, високу виснажливість нервової системи, то особливості методик навчання учнів із затримкою психічного розвитку в початкових класах полягають у проведенні спеціальної підготовчої роботи, правильному підборі і дрібнішому дозуванні навчального матеріалу, індивідуалізації педагогічної роботи з дитиною, використанню ігрових форм навчання, наочних і практичних педагогічних прийомів, підвищенні мотивації через надання можливостей для самоствердження учня і ін. А при підборі форм і методів навчання дітям із затримкою психічного розвитку в початковій школі особливу увагу слід звертати на стимулювання перцептивної, мовленнєвої і мисленнєвої діяльності; поетапний і цілеспрямований вплив на компоненти самоконтролю; організацію уроку, як системи дидактичних ігор, а також у формі інтегрованого уроку; чергування групової та індивідуальної роботи на уроці; використання наочних і практичних методів та ін. Згідно результатів, описаного в статті дослідження, методики навчання в початковій школі повинні стимулювати сприймання, увагу, мовлення, мислення; розвивати як зорову пам'ять, так і слухову пам'ять; враховувати недостатню сформованість довільності психічних процесів і вразливість емоційно-вольової сфери у дітей із затримкою психічного розвитку.

На основі наведених практичних досліджень можна зробити наступні висновки про особливості готовності до шкільного навчання дітей із затримкою психічного розвитку:

1. Сприймання є базою для розвитку всіх психічних процесів, а у дітей із затримкою психічного розвитку сприймання має специфічні особливості. Необхідно подавати знання дітям, спираючись на чуттєву основу, розвивати полісенсорне сприймання і здійснювати педагогічне керівництво під час проведення обстежень, спостережень і дослідів.

2. Низький рівень ерудованості дітей.

3. Дуже низький рівень продуктивності і стійкості уваги. Виражений період впрацьованості, стан швидкого виснаження уваги.

4. Рівень слухової вербальної пам'яті низький і залежить від рівня складності порушень мовленнєвого розвитку дітей.

5. Зорова пам'ять є кращою, ніж слухова в більшості дітей. Роль наочності у роботі з дітьми значна. Важливо багаторазово повторювати навчальний матеріал з установкою запам'ятати на тривалий час.

6. Порушення мовленнєвого розвитку впливають на пізнавальну діяльність.

7. Недосконалість просторового сприймання.

8. Недостатня зрілість тонкої моторики руки у дітей: неправильний захват олівця чи ручки, сильний натиск під час письма.

9. Недостатня сформованість зорово-моторної координації, особливо навички проведення ліній без відриву руки від письма.

10. Рівень довільної уваги в майбутніх школярів на середньому рівні. Вони вміють орієнтуватися на зразок, точно його копіювати, звиряти свої результати зі зразком.

11. Самооцінка не занижена. Адекватною є самооцінка в невеликої кількості дітей. Як правило, самооцінка завищена, але починає наближатись до адекватної.

12. Діти виявляють відносну зрілість емоційно-вольової сфери і ефективний соціальний розвиток в умовах систематичної корекційно-розвивальної роботи.

Загальна психолого-педагогічна характеристика дітей старшого дошкільного і молодшого шкільного віку вказує на проблемні протиріччя щодо розвитку психічних процесів дітей із затримкою психічного розвитку. Існує прямий взаємозв'язок між рівнем готовності та успішним навчанням дитини із затримкою психічного розвитку. Діагностика рівня психічних процесів та інших показників готовності до школи дитини із затримкою психічного розвитку є важливою для диференціації та індивідуалізації навчального процесу в початкових класах. Процес навчання в початкових класах дітей із затримкою психічного розвитку буде більш успішним, якщо показники їхнього психофізичного розвитку будуть, хоча б, на середньому рівні за шкалою загальноновизнаних діагностичних методик тестування готовності дитини до шкільного навчання. Так як функціональне дозрівання структур центральної нервової системи дитини із затримкою психічного розвитку відбувається нерівномірно, то досягнути середнього рівня готовності до шкільного навчання по всім показникам психофізичного розвитку дитини неможливо. Це ще раз наголошує на необхідності адаптації методик навчання в початковій загальноосвітній школі до пізнавальних можливостей дітей: до рівня сприймання, уваги, пам'яті, мовлення, мислення, довільності всіх психічних процесів, зрілості загальної та дрібної моторики, і особливостей емоційно-вольової сфери дитини із затримкою психічного розвитку та дітей із труднощами в навчанні.

Особливості пізнавальної діяльності, емоційно-вольової сфери та поведінки молодших школярів із затримкою психічного розвитку вимагають спеціальної організації навчання і виховання учнів даної категорії в умовах загальноосвітньої школи. Забезпечити успішність дитини в шкільному навчанні можна за допомогою адаптованих навчальних методик, індивідуального та диференційованого підходу. А головним завданням для батьків і вчителів у навчанні молодшого школяра із затримкою психічного розвитку є – сформулювати загальні здібності до навчання, надавати адекватну допомогу і створити ситуацію успіху. За умови правильної організації навчально-виховного процесу в школі, використання затверджених МОН навчальних програм, застосування педагогічно вивіренних методик викладання навчальних предметів, залучення батьків до процесу дошкільної і шкільної освіти,

дитина із затримкою психічного розвитку може бути успішною в умовах загальноосвітньої школи і буде почувати себе повноправним членом суспільства.

Бібліографія

1. Актуальні проблеми діагностики затримки психічного розвитку дітей / Під ред. К. С. Лебединської. – М., 2005. **2. Власова Т. А.,** Лебединська К. С. Актуальні проблеми клінічного вивчення затримки психічного розвитку // Дефектологія. – 1998. – № 6. – С. 8-17. **3. Діагностика** та розвиток пам'яті у дітей: Метод. рекомендації. / Уклад. І. Н. Коцюбанська. – Кам'янець-Подільський, 2014. **4. Діагностика** готовності дітей до школи. / Упоряд.: О. Дєдов. – Хотин, 2014. – 194 с. Режим доступу: http://bezlyudivka-lyceum.edu.kh.ua/Files/downloads/2.2.%D0%94%D0%B0%D0%B3%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0_%D0%B3%D0%BE%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82_%D0%B4%D1%82%D0%B5%D0%B9_%D0%B4%D0%BE_%D1%88%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B8.pdf **5. Колупаєва А. А.** Інклюзивні тенденції сучасної спеціальної освіти. // Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи. Розділ II Спеціальна педагогіка: методика, в спеціальній школі: Наук.-метод. зб.; Вип. 9 / За ред. В. І. Бондаря, В. В. Засенка. — К.: Актуальна освіта, 2007. – 246 с. — С. 28 — 34. **6. Кроки** до компетентності та інтеграції в суспільство: Науково-метод. збірник / Ред. кол. Н. Софій і ін. –К.: Контекст, 2000. – 336 с. **7. Методика** діагностики відхилень у розумовому розвитку молодших школярів та старших дошкільників. / Н. М. Стадненко, Т. Д. Ілляшенко, Л. В. Борщевська, А. Г. Обухівська. – Кам'янець-Подільський: Абетка, 1998. – 144 с. **8. Навчання і виховання** учнів 1-го класу. Метод, посіб. для вчителів / Уклад. О. Я. Савченко. — К.: Почат, шк., 2002. **9. Основи** корекційної педагогіки: Підручник / А. Д. Гона, Н. І. Ліфінцева, Н. В. Ялпаєва. – М., 1999. **10. Павлій Т. М.** Деякі підходи до вивчення і корекції емоційної сфери дітей з затримкою психічного розвитку / Т. М. Павлій // Дефектологія. – 2000. – № 4. – С. 10-14. **11. Певзнер М. С.** Клінічна характеристика дітей із затримкою психічного розвитку / М. С. Певзнер // Дефектологія. – 1997. – № 3. – С. 3-9.

References

1. Aktualni problemy diahnostryky zatrymky psykhichnoho rozvytku ditei / Pid red. K. S. Lebedynskoi. – M., 2005. **2. Vlasova T. A.,** Lebedynska K. S. Aktualni problemy klinichnoho vyvchennia zatrymky psykhichnoho rozvytku // Defektolohiia. – 1998. – № 6. – S. 8-17. **3. Diahnostryka** ta rozvytok pamiaty u ditei: Metod. rekomendatsii. / Uklad. I. N. Kotsiubanska. – Kamianets-Podilskyi, 2014. **4. Diahnostryka** hotovnosti ditei do shkoly. / Uporiad.: O. Diedov. – Khotyn, 2014. – 194 s. Rezhym dostupu: http://bezlyudivka-lyceum.edu.kh.ua/Files/downloads/2.2.%D0%94%D0%B0%D0%B3%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0_%D0%B3%D0%BE%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82_%D0%B4%D1%82%D0%B5%D0%B9_%D0%B4%D0%BE_%D1%88%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B8.pdf

D0%BE_%D1%88%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B8.pdf 5. **Kolupaieva** A. A. Inkluzivni tendentsii suchasnoi spetsialnoi osvity. // Dydaktychni ta sotsialno psykholohichni aspekty korektsiinoi roboty. Rozdil II Spetsialna pedahohika: metodyka, v spetsialnii shkoli: Nauk. metod. zb.; Vyp. 9 / Za red. V. I. Bondaria, V. V. Zasenka. — K.: Aktualna osvita, 2007. — 246 s. — S. 28 — 34. 6. Kroky do kompetentnosti ta intehratsii v suspilstvo: Naukovo-metod. zbirnyk / Red. kol. N. Sofii i in. —K.: Kontekst, 2000. — 336 s. 7. Metodyka diahnostryky vidkhylen u rozumovomu rozvytku molodshykh shkolariv ta starshykh doshkilnykiv. / N. M. Stadnenko, T. D. Illiashenko, L. V. Borshchevska, A. H. Obukhivska. — Kamianets-Podilskyi: Abetka, 1998. — 144 s. 8. Navchannia i vykhovannia uchniv 1-ho klasu. Metod, posib. dlia vchyteliv / Uklad. O. Ya. Savchenko. — K.: Pochat, shk., 2002. 9. Osnovy korektsiinoi pedahohiky: Pidruchnyk / A. D. Hona, N. I. Lifintseva, N. V. Yalpaieva. — M., 1999. 10. Pavlii T. M. Deiaki pidkhody do vyvchennia i korektsii emotsiinoi sfery ditei z zatrymkoiu psykhichnoho rozvytku / T. M. Pavlii // Defektolohiia. — 2000. — № 4. — S. 10-14. 11. Pevzner M. S. Klinichna kharakterystyka ditei iz zatrymkoiu psykhichnoho rozvytku / M. S. Pevzner // Defektolohiia. — 1997. — № 3. — S. 3-9.

Received 11.10.2018

Accepted 15.11.2018

УДК 376 – 056.24

DOI: 10.32626 / 2413-2578.2018-12.86-96

О.В. Даливеля

О.В. Мамонько

Dalivelya@bspu.by

КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОД К ПОДГОТОВКЕ УЧИТЕЛЕЙ-ДЕФЕКТОЛОГОВ СРЕДСТВАМИ ИНФОРМАЦИОННЫХ КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

Сведения об авторах: Даливеля Ольга Вячеславовна, кандидат биологических наук, доцент, заведующий кафедрой педагогики и психологии инклюзивного образования Института инклюзивного образования УО «Белорусский государственный педагогический университет имени Максима Танка», Республика Беларусь. Область научных интересов: генетические нарушения и их проявление у лиц с ОПФР, информационные технологии в подготовке педагогических кадров, инклюзивное образование лиц с особыми образовательными потребностями. . E-mail: Dalivelya@bspu.by. **Мамонько Ольга**